

A034
89.4

1. sept. 1989

Rosinhus indre
f. s. tæ - m. f.
XXXXX

A035

Arkitekt, professor Johannes Exner

Deres Majestæt, Deres Kongelige Højhed, Deres Excellencer, ærede minister, mine damer og herrer.

I Danmark er man, som i så mange andre lande, i disse år stærkt optaget af at bevare værdifulde "historiske" bygninger og miljøer. Men det synes uklart, hvad man forstår ved en "historisk" bygning!

En bygning er ikke og bliver ikke "historisk" bare ved at være opført i en bestemt "historisk" stilart. I så fald kunne vi nemt øge antallet af "historiske bygninger" ved opførelse af nye i historiske stilarter.

Der er imidlertid flere forhold, som i endnu højere grad er med til at definere og karakterisere den historiske bygning som "historisk". Lad mig pege på betydningen af, at bygningen har tilbagelagt et tidsforløb, hvorved den har "levet" et langt liv, hvis begivenheder har sat sine præg på facader og interiører. Og lad mig nævne, at de prægninger, der afsættes og har betydning for det historiske begreb ikke bare er stil og patina, men også, hvad vi kunne kalde historisk slid, skæve trappesten, store reparationer, krige og brande. Disse prægninger giver bygningen sin helt personlige karakter og identitet blandt alle andre samtidige.

En sand historisk bygning, der således synligt udstråler personlig historisk identitet gennem sine prægninger, besidder noget specielt, - "fortællerværdi". Man behøver således ikke arkitekturguider eller kunsthistoriske værker til at fortælle, hvad andre mener, at man skal se og forstå ved huset. Bygningen er i sig selv den mest direkte og ægte oplysningskilde.

Betingelsen er blot, at vi forstår dens sprog. Så er fortællingen let at fatte. Sproget kan læres. Har vi først fået fat i alfabetet, som er sten, puds, mørtler, profiler, lys og farver, bliver det til en fascinerende dialog og detektivleg at afdække husets historiske liv.

Den sande historiske bygning fremstår således mere og mere som et levende væsen, der har eksisteret og ytret sig sammen med sine beboere og brugere. Den er blevet til et historisk "levende væsen". Således - og kun således, som "levende historisk væsen" bliver en bygning til "sand historisk arkitektur".

Som hos mennesket er der proportionalitet mellem udseende og alder. Et gammelt menneske besidder erfaring og visdom, som et ungt menneske ikke har.

At restaurere en 80-årig, livserfaren viis kvinde, ved at genskabe hendes 17-årige ydre, og samtidig bibeholde hendes 80-årige visdom,

Arkitekt, professor Johannes Exner. Foto: Nils Rosenvold.

A036

forekommer os alle grotesk. Men hvorfor opstår den samme følelse af absurditet ikke i os, når det drejer sig om levende huse, viise slidte væsener med historisk identitet og fortællerværdi?

Vi ser rundt om forkerte prestigebetonede restaureringer og tvivlsomme tilbageføringer. Hvorfor fatter vi ikke, at vi dermed risikerer at dræbe levende sande historiske væsener.

Det turde være klart, at restaureringer, baseret på det almindeligt anvendte, skrækkelige udtryk: "at føre bygningen tilbage til sin oprindelige stil", alt for ofte fører til drab og udslettelse af en sand historisk bygning.

Udtrykket hænger desværre traditionelt sammen med ordet "restaurering" og med fagområdets opståen i forrige århundrede, hvor restaurering gik ud på at opfylde det kunsthistoriske ønske, at se bygningen fremstå i sin oprindelige skikkelse - i den oprindelige stil.

Sådanne restaureringer frarøver vore sande historiske bygninger og miljøer deres troværdighed, deres historiske identitet, fortællerværdi og autenticitet. Det er i den forbindelse værd at ihukomme, hvad John Ruskin i slutningen af forrige århundrede sagde om den sag: "Den mest totale ødelæggelse, der kan overgå et historisk bygningsmonument, er en restaurering". Koldinghus fremstår i dag som et enestående eksempel på et HISTORISK VÆSEN som har levet et HISTORISK LIV og tilegnet sig en HISTORISK IDENTITET og derfor nu besidder stor HISTORISK FORTÆLLERVÆRDI.

Koldinghusfortællingen er i 6 kapitler: Kapitel 1 kan læses på nord- og vestfløjene. Vestfløjen beretter om 1400-tallets gotiske borghus, hvis fornemhed fremgår af murværkets pilastre og vinduesrester. Øverst ses skydeskår, som sammen med de tykke mure fortæller om dette bygningsanlægs forsvarsmæssige ide.

Kapitel 2 beskriver den store udvidelse, hvor Christian III gjorde borgen til et lukket 4-fløjet renæssanceslot.

Kapitel 3 fortæller om den ganske unge byggelystne Christian IV's store ombygning i begyndelsen af 1600-tallet, hvorunder det imponante magtsymbol, Kæmpetårnet, opførtes, med de fire kæmper, Hannibal, Hector, Scipio og Hercules placeret øverst på dets fire hjørner. Dristigt lod han det tunge tårn bære af en enorm trækonstruktion skrævende over den nye dansesal og hans herunder ligeledes nye kirkesal. Kirkerummets dramatiske tilstand lader os i dag ane det kæmpedunder, der i 1808 måtte kunne opfattes viden om, da det flækkede Kæmpetårn styrtede ned, først knusende riddersalen, så kirken, dernæst et vældigt tøndehvælv, for til sidst at slutte i brevkælderen, hvor

A037

*Regentparret under en pause i den officielle talerække. Bag prinsen ses grev Ingolf og grevinde Inge.
Foto: Ludvig Dittmann.*

de enorme murmasser endte i en eksplosion af flammer og gnister.

Kapitel 4 handler om Frederik IV's meget kraftige ændring, i begyndelsen af 1700-tallet, af renæssanceslottet til et stramt barokslot. Al pynt, kamtakker, gavle og hemmeligheder blev fjernet. Slottet fik helvalmede tage, og vinduerne rokeredes ind i en regelmæssig rytme.

Kapitel 5 begyndte i 1808 med de frysende spanske lejesoldaters utilsigtede afbrænding af slottet, hvilket indledte Koldinghus' længstvarende historiske periode, ruintilstanden. Murmasserne fungerede som leverandør af byggematerialer, men ruinens romantiske kraft og udstråling gav tillige inspiration til malere og digtere. Forståelse for en bevaring voksede. Ruinkapitlet handler derfor også om de istandsættelsesforsøg og begyndende genopbygningsarbejder, der blev sat i gang på lokalt initiativ og udført af skiftende kgl. bygningsinspektører. Deres arbejder og restaureringsopfattelser bør i lige mål respekteres og bevares. De udgør også en del af slottets historiske liv og identitet.

Kapitel 6 er de sidste 17 års udførte bygningsarbejder, som nu har bragt hele slottet under tag, sikret det og gjort det brugbart. Det skal understreges, at det under dette 6. kapitels skrivning hele tiden har været forfatterne vigtigt ikke at slette noget i de forrige 5 kapitler.

Jeg vil gerne, som konkret eksempel på det historiske væsens fortæl-

A038

leværði, pege på nogle afsnit i Koldinghusfortællingens kapitel 2, Christian III og dronning Dorotheas øst- og sydfløje, som vi i denne stund befinder os i.

Vi beundrer de imponerende tykke og høje mure, der beretter om et meget anseligt byggeri: store højder, kolossale stilladser, enorme mængder teglsten, kalkmørtel og tømmer, fremskaffelse af arbejdskraft og transport. En gennemtænkt byggeteknik og planlægning har været nødvendig.

Bag mig ser vi murene mødes i et sært og meget skævt hjørne, en skævhed, vi også finder i slotsgårdens irregulære form. Man ser i dette område slotsruinens største hul, et hul som vi under restaureringen ikke turde udfylde med tungt murværk, fordi vi anede alvorlige problemer med mure og fundamenter. I stedet besluttedes det at lappe hullet med en stor let trævæg, ophængt i de to midterstillede søjler.

Problematikken i slottets skævhed og ruilmurenes svaghed hører sammen. Forklaringen kom frem ved en udgravning her udenfor, hvor det konstateredes, at facademuren uheldigt var opført på kanten af en tidligere voldgrav. Man har villet placere muren så langt mod syd som muligt for at få plads, men for langt ude. Det bløde voldgravsområde var ikke bæredygtigt.

Indvendig her i sydfløjen og ruinsalen, fortæller rester og spor på væggene, hvorledes de to kongelige lejligheder har været disponeret. Vi ser rudimenter af skorstene og kaminer, placeret i tvær- og gavlvæggene. På væggen bag mig ser vi, at det nederste stykke mur danner et buet fremspring, tænkt til at bære eet stort tøndehvælv, spændende tværs over kælderens. Men døren, som vi har i midten, blev tidligt til-muret. Det viser sammen med søjlerester i gulvet, at tøndehvælvet aldrig blev realiseret. I stedet byggedes to tøndehvælv, som vi nu ser rester af nederst på væggene.

Reformationskongen Christian III's interesse for den lutherske teologi bekræftes meget interessant i slottets sydvestre hjørne. Der lod han indrette et kapel, Danmarks første protestantiske kirkerum, sandsynligvis direkte inspireret af slotskapellet i Torgau, som blev skabt under indflydelse af Luther, med hvem Christian III korresponderede og også besøgte. Rummet har vi nu indrettet til foredragssal, som en reference til ordets forkyndelse. Man ser stadig rester af de to etager høje kirkevinduer og døren på 2. etage til kongens tilstødende bolig. De buede murstik på nordvæggen i samme rum er rester af ovne i det bageri, Christian IV senere lod sin bedstefaders kapel indrette til. Også Frederik IV's senere indretning af rummet til boligformål fortælles af rig-

A039

holdige spor af værelsernes bjælker, gulve, paneler og vinduer. Koldinghusmuseets vigtigste museumsgenstand er Koldinghus selv. Denne genstand skal være interessant og tilgængelig for både skoledrenge og videnskabsmænd. Her skal barnet besættes af nysgerrighed og lyst til at gå på opdagelse i en historisk bygning. Her skal forskere ubesværet af vejr og højder kunne studere historisk murværk og byggeteknik. Restaurering er bygningskirurgi. På samme måde som universiteternes lærestole i kirurgi og medicin er knyttet til hospitaler og patienter, finder jeg det vigtigt, at restaureringsafdelingen på Arkitektskolen i Aarhus også har patientmateriale til rådighed. Den opfattelse gav daværende koldinghusudvalgsformand, chefarkitekt Svend Albinus udtryk for, da udvalget i sin tid valgte arkitekt i denne sag. Jeg var udvalget meget taknemmelig for denne opfattelse og håber, Arkitektskolen i Århus også fremover kan arbejde i teori og praksis med Koldinghus. Restaureringens idémæssige helhedsgreb afspejles i de konkrete løsninger i den nu næsten afsluttede restaurering.

Lad mig kort pege på ruinmurværkets uberørthed af nye tilføjelser. Etagedækkene rører ikke væggene. Tilpasningsmaterialet er luft, som er nænsom, usynligt og billigt. Søjlernes udformning og fleksibilitet gør, at gammelt og nyt ikke river hinanden i stykker. De arkitektoniske interiørkompositioner sammenføjer slottets gamle og nye rum i oplevelsesmæssige relationer, også under vandring i højden på trapper og hængebroer. De nye mere forfinede materialer indgår i et modspil til det rustikke murværk. Restaureringen er, som man ser, ikke tilendebragt. Det vil den være den 31. december 1989 som lovet for 17 år siden. Som det også blev lovet dengang, vil det økonomiske overslag holde.

Der mangler herefter istandsættelse af tårnene, som nu er blevet muligjort ved Veluxfondens storslåede gave på 10 millioner kroner. Til bygherren, stat, kommune og amtskommune, vil Inger og jeg sammen med vore fortræffelige ingeniører, firmaet Møller Pedersen & Holm Christensen, gerne udtrykke vor tak for et spændende og godt samarbejde gennem 17 år.

Byggeudvalgets sammensætning har været præget af en del udskiftning, men vi har mødt stor forståelse og inspirerende tillid, hvilket var afgørende i de første kritiske år, hvor forståelsen for restaureringens idé var vanskelig i mange kredse udenfor.

Vi ønsker også at nævne, at mange byggefirmaer og deres medarbejdere med stor dygtighed, begejstring og kvalitetssans har omsat vore tanker til virkelighed. Til slut skal det være vort ønske, at Koldinghus også fremover må fortsætte som et levende sandt historisk væsen. Tak!